

Ігор Грубінка,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

У статті розглянуто досвід здійснення державної підтримки розвитку кредитування і кредитних відносин аграрних підприємств в іноземних країнах та в Україні. Залежно від особливостей здійснення і об'єкта надання підтримки згруповано заходи, які реалізуються державними органами для кредитного забезпечення господарств. Узагальнено проблемні моменти в програмі державної підтримки кредитування аграрних підприємств в Україні та можливість застосування іноземного досвіду для здійснення такої підтримки.

Ключові слова: кредитування, кредитні відносини, аграрні підприємства, державна підтримка, іноземний досвід, кредитна система, кредит.

В статье рассмотрен опыт осуществления государственной поддержки развития кредитования и кредитных отношений аграрных предприятий в зарубежных странах и в Украине. В зависимости от особенностей осуществления и объекта предоставления поддержки сгруппированы мероприятия, которые реализуются государственными органами для кредитного обеспечения хозяйств. Обобщены проблемные моменты в программе государственной поддержки кредитования аграрных предприятий в Украине и возможность применения зарубежного опыта для осуществления такой поддержки.

Ключевые слова: кредитование, кредитные отношения, аграрные предприятия, государственная поддержка, иностранный опыт, кредитная система, кредит.

In the article the experience of state support for loans and credit relations of agricultural enterprises in foreign countries and in Ukraine. Depending on the particular implementation and sale facility providing measures implemented by public authorities to support the provision of credit facilities. Overview problematic points in the program for the crediting of agricultural enterprises in Ukraine and the applicability of international experience for such support.

Keywords: *loans, credit relations, agricultural enterprises, government support, international experience, credit system, credit.*

Постановка проблеми. Потреба АПК України в залученні фінансових ресурсів за оцінками експертів становить кілька десятків мільярдів доларів. Одними з джерел покриття цієї потреби виступають ресурси кредитної інфраструктури. Досвід багатьох країн світу демонструє доцільність створення спеціалізованих кредитних інститутів для сільського господарства, розвиток системи кредитної кооперації. Такими інститутами є спеціалізовані банки, що мають назву аграрних, сільськогосподарських, земельних, та деякі інші кредитні інституції.

Сучасний стан економіки України характеризується значним падінням ВВП, інфляційними процесами, проблемами із формуванням джерел фінансування діяльності підприємств, особливо позикових. У таких умовах актуальним стає питання державної підтримки кредитування аграрних підприємств, які є зараз одними із основних локомотивів розвитку економіки, постачання валюти в країну, зайнятості населення. Безумовно, ці підприємства, особливо рослинницькі, через сезонність свого виробництва мають об'єктивно значний касовий розрив і потребу в позикових ресурсах. Тому в більшості країн (в Україні так само) реалізуються заходи щодо підтримки кредитування господарств. На нашу думку, доцільним є узагальнення світового досвіду такої підтримки для аналізу можливості

застосування в Україні із врахуванням тих недоліків, які були виявлені в інших країнах і їх упередження.

Метою статті є дослідити зарубіжний і вітчизняний досвід заходів державної підтримки кредитування аграрних підприємств і здійснити групування таких заходів за механізмом їх надання і об'єктом здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказана проблематика відображена в працях таких вчених, як М.Я. Дем'яненко[1], О.О. Непочатенко[2], І. Кушнір[3], О.В. Гривківська[4], С. Колотуха[5], П.Л. Пластун[6], А.В. Непран[7] та ін.

Виклад основного матеріалу. В наукових колах часто дискутується питання вдосконалення кредитного забезпечення аграрних підприємств, зокрема на основі створення спеціалізованої кредитної установи. Ми вже спостерігали спробу реалізації цієї ідеї і не виключено, що в контексті впровадження ринку сільськогосподарських угідь відповідно до вимог МВФ, не виключено, що до неї буде повернення. У статті ми б хотіли узагальнити зарубіжний досвід реалізації такої підтримки, зокрема в частині розвитку кредитної інфраструктури, а також вказати власне бачення даної проблематики.

З метою недопущення негативного впливу на діяльність певного банку, потрібно унеможливити його залежність від політичних процесів і бюджетних коштів. Тобто як кредитний інститут цей банк повинен бути самодостатнім, що забезпечить його рентабельна діяльність. Функціонувати він повинен виключно на комерційній основі. Це, на нашу думку, може бути досягнуто через можливість його діяльності на всіх сегментах кредитного ринку, доступу до нього всіх як

фізичних, так і юридичних осіб, позичальників і вкладників, незалежно від території, галузі, розмірів. Кредитне забезпечення сільського господарства повинне бути пріоритетним, але не єдиним. Про це нам нагадає досвід збанкрутілого банку «Україна». Крім цього, для даного банку потрібно розробити механізм взаємозв'язку між вартістю їх депозитів і кредитів для аграрних підприємств, це дозволило б їм, вкладаючи кошти на депозит під ставку меншу за ринкову, розраховувати на отримання кредиту за нижчою ринковою ставкою. Цей механізм має стосуватися аграрних підприємств всіх сфер, що дасть можливість покращити доступ до кредитних ресурсів сільськогосподарським підприємствам за рахунок більш рентабельних підприємств I та III сфер. Перспективною, на нашу думку, є можливість кооперації діяльності Державного земельного банку і кредитних спілок для поліпшення кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Досвід інших країн вказує, що для цього необхідно на рівні областей створити кооперативні банки, які б об'єднували кредитні спілки, що здійснюють кредитування сільськогосподарських підприємств певної області. Оскільки таке об'єднання можливе лише на добровільних засадах, то зацікавленими в ньому мають бути саме спілки, які отримують додаткові джерела залучення коштів, поліпшать свою фінансову надійність і значно збільшать обсяг активних операцій за рахунок приросту пасивів. Досвід різних країн світу вказує на різні форми такого об'єднання. В Росії кредитуванням сільськогосподарських підприємств займається «Російський сільськогосподарський банк», установа перебуває в державній власності, однак надає кредити не тільки господарствам, але і кредитним кооперативам, що здійснюють кредитування фермерів. При

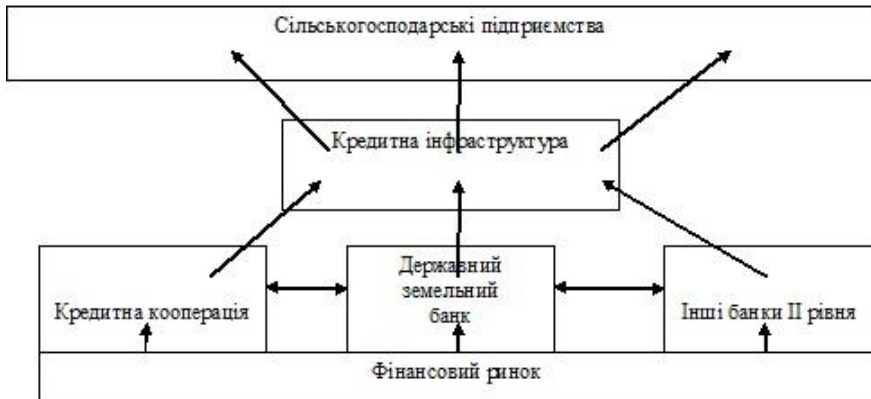
цьому кредитна спілка повинна відповідати певним вимогам щодо обсягу капіталу і фінансового стану своїх членів. Заслуговує на увагу досвід здійснення сільськогосподарського кредитування в Індонезії, де функціонує відповідний банк сільськогосподарського розвитку, він перебуває у державній власності. Ця кредитна установа показала свою особливу ефективність в сегменті мікrokредитування завдяки застосуванню різного роду бонусних програм для постійних та добросовісних клієнтів. Основним принципом її діяльності є диверсифікація, тобто, незважаючи на свою сільськогосподарську спрямованість, банк співпрацює як з фізичними, так із юридичними особами, незалежно від їх сфер діяльності, має розгалужено ритейлову мережу, що охоплює майже всі населені пункти з чисельністю населення більше 2 тис.чол. Це дозволяє такій кредитній установі отримувати постійні прибутки, навіть в роки економічного занепаду. Аналогічний банк сільськогосподарського розвитку функціонує також в Тунісі, що характерно, він є також універсальним і стабільно прибутковим. Це дозволяє зробити висновок, що попри свою специфіку, спеціалізована сільськогосподарська кредитна установа повинна залишатися універсальною (обслуговувати всіх клієнтів, незалежно від сфери діяльності), опиратися на широку мережу філій. Це дасть їй можливість діяти згідно з принципом комерційного розрахунку, зменшити політичний і лобістський вплив на свою діяльність. У Франції кредитування сільського господарства здійснюється приватними установами. При цьому існує кілька банків, що мають розвинену мережу для здійснення сільськогосподарського кредитування. Характерна особливість цих банків – трирівнева структура. Законодавство Франції дозволяє банкам об'єднуватись з кредитними кооперативами, що діють на пайових засадах і мають назву –

каси. Утворені таким чином кооперативні банки є осиними кредиторами сільського господарства. Функціонують місцеві, регіональні і національна каса. Кожна з них володіє оперативною самостійністю у своїй діяльності. Така структура дозволяє охопити значне число суб'єктів, що здійснюють сільськогосподарське виробництво, акумулювати фінансовий ресурс, що дає можливість видавати позики на значні суми. Зокрема таку структуру має один з найбільших банків країни – «Креді агріль», що складається з понад 3000 місцевих кас. Зараз він вже є універсальною кредитною установою, і при цьому основним кредитором сільськогосподарських підприємств.

На особливу увагу заслуговує система сільськогосподарського кредитування, яка сформована в Німеччині. Тут сформована, аналогічно, як і у Франції, трирівнева структура кооперативних банків, на нижньому рівні якої знаходяться кредитні спілки, вони є пайовиками регіональних кооперативних банків (II рівень), вищий рівень представлений центральним кооперативним банком. Ці кредитні установи є універсальними і надають усі види позичок. Але, на відміну від Франції, в Німеччині кредитуванням сільськогосподарських підприємств займаються також і державні кредитні установи – ощадні каси. Крім того, функціонує «Сільськогосподарський рентний банк», що спеціалізується на довгостроковому пільговому кредитуванні господарств через випуск довгострокових облігацій. В Німеччині діє широка мережа комерційних банків, що також беруть участь у кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Можна зробити висновок, що сільськогосподарська кредитна інфраструктура Німеччини представлена різноманітними як за формою власності, так і за структурою та спеціалізацією кредитними інститутами. Ми хотіли б особливо наголосити, що у

розвинених країнах кредитні спілки успішно функціонують саме в секторі кредитування малого і середнього бізнесу, оскільки, на відміну від банків, вони здатні краще застосовувати індивідуальний підхід до своїх позичальників. Про можливості росту кредитної кооперації і її важливість для економіки можна судити з досвіду Німеччини, де кредитна кооперація є надзвичайно розвинутою, тут діє близько 2500 кредитних товариств, близько 3000 кооперативних банків, 4 кооперативні центральні банки. Пройшовши майже півтора столітній шлях розвитку, сьогодні кредитна кооперація Німеччини, за словами П.В.Мельник, «маючи у своєму розпорядженні величезні активи і широко розвинену філіальну сітку, кредитні товариства займаються практично всіма видами банківської діяльності, вступаючи у конкурентну боротьбу на ринку капіталів із іншими кредитними установами»[9, с.179]. В Україні новий етап розвитку кредитної кооперації розпочався із здобуттям незалежності. Сучасний її стан можна охарактеризувати як етап становлення. Потрібно вдосконалити нормативно-правове поле діяльності, врегулювати аспекти об'єднання кредитних спілок і створення кооперативних банків на регіональному рівні, розв'язати проблему розширення джерел фінансування їх діяльності. Ці заходи дозволять подолати монополію банківських установ на ринку кредитування суб'єктів господарювання.

На основі вказаного вище запропонована нами модель побудови кредитної інфраструктури для поліпшення кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств зображена на такому рисунку (Рис. 1).

Модель побудови кредитної інфраструктури для поліпшення кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств (авторська розробка)

З цього рисунку можна зробити висновок, що запропонована нами модель побудови кредитної інфраструктури базується на її вдосконаленні шляхом створення трирівневої структури кредитної кооперації, яку ми вже описували, функціонування Державного земельного банку, про що ми також вже зазначали. Під банками другого рівня ми розуміємо приватні і державні комерційні банки, які здійснюють кредитування сільськогосподарських підприємств зараз.

Для України одними з перспективних напрямів вдосконалення кредитної інфраструктури є створення спеціалізованого банку для здійснення кредитування аграрних підприємств (в т.ч. під заставу земель сільськогосподарського призначення), а також розбудова трирівневої системи кредитної кооперації за зразком розвинених країн, зокрема

Німеччини і Франції. Вказані заходи повинні частково розв'язати проблему фінансового забезпечення діяльності підприємств АПК.

Загалом всі заходи державної підтримки кредитування аграрних підприємств можна, на нашу думку, згрупувати у 3 групи:

- заходи прямого виділення коштів або компенсації підприємству, що здійснюються індивідуально на підприємстві прямим виділенням або перерахунком коштів, коли відшкодовується певна частка кредитної ставки;

- заходи компенсації і підтримки кредитних установ, що здійснюють кредитування аграрних підприємств шляхом зміни норм резервування, або їх пільгового кредитування, що залежить від обсягів кредитів аграрним підприємствам у структурі кредитного портфеля установи;

- заходи із створення спеціалізованих кредитних установ для кредитування аграрної сфери, що обґрунтовується потребою у низькій рентабельності, контролем за державними коштами і стратегічною важливістю та індивідуальним підходом до даної галузі.

Кожна із згаданих груп має свої переваги і недоліки, залежить від особливостей економіки країни, стану її кредитної системи, аграрної і економічної політики країни. Можливе поєднання цих груп заходів із підтримки, оскільки вони не взаємовиключають одна одну і залежать від фінансових можливостей країни і розвитку її кредитної інфраструктури. Характерно, що успіхи у кредитуванні аграрних підприємств спостерігаються у країнах, що використовують заходи з різних груп, відповідно можемо говорити про залежність ефективності того чи іншого заходу

від продуманості та ретельного його здійснення, а також закріпленого за ним фінансового ресурсу і прозорості та зрозумілості доступу до нього та його використання. Так, високих результатів у кредитування господарств досягли країни, де представлена спеціалізована кредитна інфраструктура (Німеччина, Франція, Індонезія, Туніс), в США бачимо високу ефективність поєднання спеціалізованих кредитних інститутів і заходів прямої підтримки на тлі високого ступеня розвитку земельного і фондового ринку, що особливо помітно при кредитування фермерів. Однією з найбільш активних країн, що успішно застосовує заходи підтримки кредитних установ, які співпрацюють з аграрними підприємствами, є наш сусід – Угорщина, в той же час Польща зосереджує свої зусилля у цій сфері на компенсації підприємствам.

Висновки. Кредитна інфраструктура є одним з важливих елементів кредитного забезпечення підприємств. Досвід зарубіжних країн вказує, що ефективними кредиторами для підприємств АПК є не тільки комерційні універсальні банки, але і спеціалізовані кредитні інститути та система кредитної кооперації. Загалом існує багато методів підтримки кредитування аграрних підприємств, які можна згрупувати у 3 групи: заходи прямої компенсації, заходи підтримки існуючих кредитних установ, створення спеціалізованих кредитних інституцій, вони можуть взаємодоповнюватися і показали свою ефективність. Вибір методів залежить від специфіки і бачення шляхів розвитку аграрного сектору країни.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М.Я.Дем'яненко // Журнал «Економіка АПК». – 2011р. - №7 – С. 67–88.
2. Непочатенко О.О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування / О.О.Непочатенко // Журнал «Економіка АПК.» – 2008р. – №8 –С. 95–100.
3. Кушнір І. Банки сільськогосподарського розвитку в системі фінансування агропромислового комплексу / І.Кушнір // «Журнал Вісник НБУ.» – 2011р. – №11 – С. 92–95.
4. Гривківська О.В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств / О.В.Гривківська, І.В.Хлівна // Журнал «Актуальні проблеми економіки.» – 2008р. – №7(85) – С. 154–163.
5. Колотуха С. Розвиток земельних відносин та їх фінансове забезпечення в аграрному секторі економіки / С.Колотуха, І.Коваленко // Журнал «Банківська справа.» – 2012р. – №2 – С. 19–27.
6. Пластун В.Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок в сучасних умовах / В.Л.Пластун // Журнал «Актуальні проблеми економіки.» – 2010р. – №10(112) – С. 131–137.
7. Непран А.В. Роль кредиту в прискоренні процесів нагромадження капіталів в сільському господарстві / А.В.Непран // Журнал «Економіка АПК.» – 2010р. – №11 – С.74–79.